

ТІЛ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Қазтай Мадина Мейржанқызы

студент, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, ҚР, Қарағанды қ.

Шамшенова Эльмира Жаксылыковна

научный руководитель, педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, ҚР, Қарағанды қ.

Аннотация. Тіл дамуының ауыр бұзылыстары бар балалардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру — инклюзивті білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің бірі. Мұндай балалардың қарым-қатынас жасау қабілеті шектеулі болғандықтан, оларға ерекше тәсілдер қажет. Бұл мақалада баланың сөйлеу белсенділігін арттыру үшін қолданылатын тиімді әдістер қарастырылады: альтернативті коммуникациялық жүйелер, логопедпен тұрақты жұмыс, тілдік ортаны қалыптастыру, сонымен қатар заманауи технологияларды пайдалану. Жүйелі жүргізілген түзету жұмыстары баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның сөйлеу және қарым-қатынас қабілеттерін едәуір жақсартуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: тіл кемістігі, сөйлеу дағдылары, логопед, түзету жұмыстары, альтернативті әдістер, технология.

Сөйлеу – адамның қоғаммен байланыс орнатуындағы ең басты құралдарының бірі. Ал тіл дамуының бұзылыстары — баланың әлеуметтік бейімделуіне, оқу процесіне және жалпы психологиялық дамуына үлкен әсерін тигізетін күрделі мәселе. Әсіресе мектеп жасына дейінгі кезеңде тіл кемістігінің алдын алу және

түзету жұмыстары дер кезінде жүргізілсе, оң нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Қазіргі таңда тіл кемістігі бар балалардың саны артып келе жатыр. Бұл тек медициналық себептермен емес, әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық факторлармен де байланысты. Сондықтан мұндай балалармен жүргізілетін түзету жұмыстарының әдістерін тиімді ұйымдастыру — педагогика мен логопедия ғылымдарының өзекті бағыттарының бірі.

1. Тіл кемістігі түрлері мен ерекшеліктері

Тіл кемістігі әр түрлі формада көрінеді. Ең жиі кездесетін түрлері:

- Дислалия – дыбыстарды дұрыс айта алмау.
- Дизартрия – сөйлеу аппараты бұлшықеттерінің әлсіздігінен сөйлеудің бұзылуы.
- Алалия – сөйлеу тілі мүлде дамымаған немесе өте баяу дамитын жағдай.
- Афазия – бұрын қалыптасқан сөйлеудің жоғалуы немесе бұзылуы.
- ОНР (жалпы тіл кемістігі) – фонетика-фонематикалық, лексико- грамматикалық және сөздің мағыналық жағының дамымауы.

Бұл бұзылыстардың әрқайсысы балада өзінше көрініс береді және жеке тәсілдермен түзетуді

қажет етеді.

2. Альтернативті коммуникациялық жүйелерді қолдану

Ауыр тіл кемістігі бар балалар кейде өз ойын ауызша жеткізе алмайды. Мұндайда альтернативті коммуникациялық жүйелер көмекке келеді. Бұл — символдар, суреттер, пиктограммалар және белгілер арқылы баланың ойы мен ниетін жеткізу тәсілдері.

Балалар арнайы планшеттер немесе қағаз бетіндегі белгілер арқылы «қарным ашты», «су ішкім келеді», «ойнағым келеді» сияқты негізгі қажеттіліктерін білдіре алады. Бұл тәсіл балада сөйлеуге деген мотивацияны арттырып, психологиялық жайлылықты қалыптастырады [1].

3. Логопед маманмен жүйелі жұмыс жүргізу

Логопедиялық сабақтар тіл кемістігі бар балаларға арналған түзету жұмыстарының өзегі болып табылады. Арнайы маман баланың сөйлеу деңгейін бағалап, оның ерекшеліктеріне сай жұмыс жоспарын құрады. Сабақтарда келесі әдістер қолданылады:

- Артикуляциялық гимнастика – сөйлеу аппараты бұлшықеттерін дамытады.
- Фонематикалық есту жаттығулары – дыбыстарды ажырату қабілетін жетілдіреді.
- Логоритмика – қимылмен бірге сөйлеуді біріктіру арқылы тілдік дағдыларды дамыту.
- Ойын терапиясы – ойын арқылы жаңа сөздер мен сөйлемдерді меңгерту.

Бұл жұмыстар жүйелі жүргізілгенде баланың дыбыстау дағдылары жақсарады, сөздік қоры кеңейеді, сөйлеу сенімділігі артады [2].

4. Тілдік ортаны ұйымдастырудың рөлі

Тек логопедпен ғана емес, баланың күнделікті өмірінде де сөйлеуді ынталандыру маңызды. Ата-аналар, тәрбиешілер мен педагогтар баламен жиі сөйлесіп, оның әрбір сөздік немесе ишаралық әрекетіне жауап беріп отыруы қажет. Тілдік ортада:

- баламен кітап оқу,
- сұрақ-жауап форматында әңгімелесу,
- бірлескен ойындар ұйымдастыру — аса тиімді.

Бала өзіне назар аударылғанын, ойын тыңдауға дайын екенін сезінсе, сөйлеуге талпынады. Қоршаған адамдардың қолдауы балада өзіне сенімділік қалыптастырады [3].

5. Заманауи технологияларды қолдану

Соңғы жылдары логопедиялық жұмыстарда IT-технологиялардың қолданысы артып келеді. Бұл:

- логопедиялық мобильді қосымшалар;
- интерактивті тақталар;
- жасанды интеллектке негізделген дыбыстық тану жүйелері;
- балаларға арналған сөйлеуді дамыту ойындары.

Бұл құралдар балаға визуалды, дыбыстық және интерактивті қолдау көрсетіп, оқу процесін қызықты етеді. Мысалы, бала экрандағы кейіпкермен бірге дыбыс айтып, оны дұрыс айтуға үйренеді [4].

6. Ата-аналармен жұмыс және психологиялық қолдау

Тіл кемістігі бар балалармен жұмыс жасауда ата-ананың белсенділігі – табыстың маңызды факторы. Ата-аналарға баланың сөйлеу ерекшелігі туралы нақты ақпарат беру, оларға үй жағдайында қандай жаттығулар жасау керектігін түсіндіру – логопедтің міндеті.

Сонымен қатар мұндай балалар жиі ішкі қысымға, ұяңдыққа, ұялуға ұшырайды. Психолог пен педагогтың бірлесіп жасаған жұмысы олардың өзіндік бағасын жоғарылатып, әлеуметтік бейімделуін жақсартады.

Қорыта айтқанда, тіл дамуының ауыр бұзылыстары бар балалармен жүргізілетін түзету жұмыстары күрделі, көп еңбекті қажет ететін процесс. Алайда жоғарыда аталған әдістер – альтернативті коммуникация, логопедиялық жаттығулар, ынталандырушы орта және заманауи технологиялар – кешенді түрде қолданылса, балада сөйлеу мен қарым-қатынас жасау қабілеттері айтарлықтай жақсарады.

Сөйлеу – бұл тек сөз айту емес, ой бөлісу, байланыс орнату, өзін білдіру. Сондықтан тіл кемістігі бар әрбір балаға сөйлеудің жаңа жолдарын ашуға көмектесу – педагог пен ата-ананың ортақ мақсаты болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нищева Н. В. Современная система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2016.
2. Лалаева Р. И. Логопедия: Учебник для студентов дефектологических факультетов педагогических вузов. – М.: Владос, 2014.
3. Әрінова Л.Ж. Түзету педагогикасы: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Волкова Г. А. Методика логопедической работы при общем недоразвитии речи у детей. – М.: Академия, 2015.